ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК

15 ДИНАРА 1952

ИЗЛАЗИ СУБОТОМ

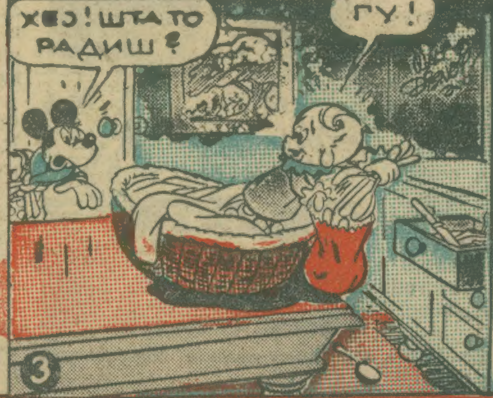
Година XIX — Број 271 — Субота, 9 март 1957

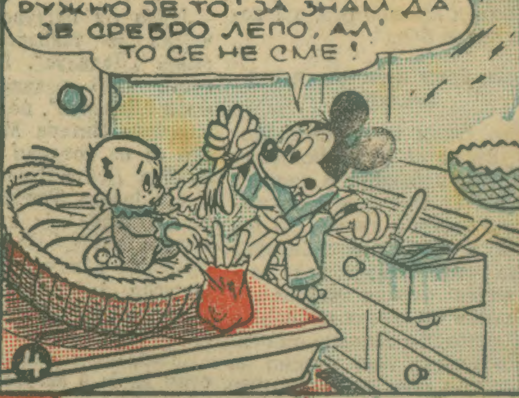

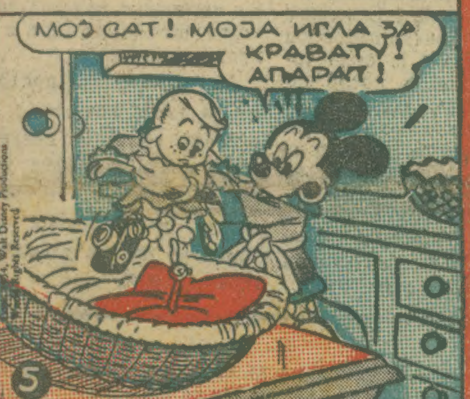
МИКИ и НАХОД Рића

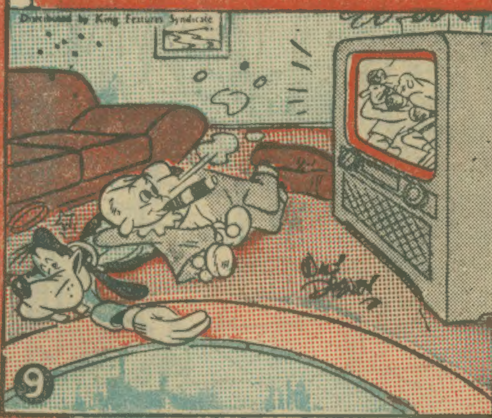

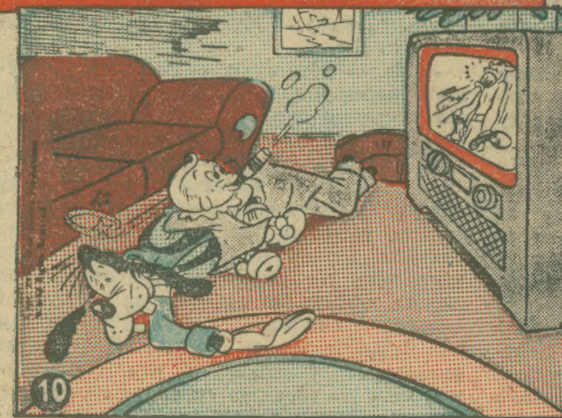

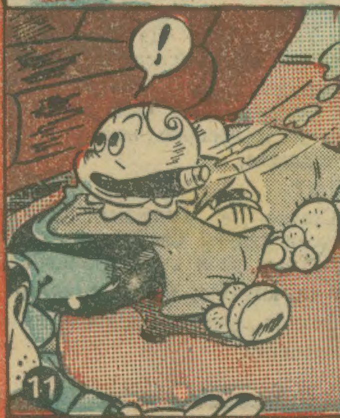

ТАЈНА МОРСКИХ ЗМИЈА

„Морска змија“ пролази поред „Дедалуса“ (према једној гравури из 1848 године)

Ано 1734, јул. Шестога дана месеца појавило се једно веома страшно морско чудовиште, које се толико високо издигло из воде да му је глава стизала изнад наше главне катарке. Имало је оштру њушку, широка и велика пераја, а тело покривено тврдом кожом; доњи део тела био је сличан змији, а кад се поново загњурило у воду бацило се уназад и тада му се над водом појавио реп, дуг колико читав брод“.

Плови брже него што људи веслају

Тако гласи први досад познат извештај о тајанственом морском чудовишту о коме су некад међу морнарима кружиле многобројне приче. Тај извештај потиче из пера бискупа Ханса Егеде, који је, како тврди, видео морско чудовиште на једном од својих мисионарских путовања западно од обале Гренланда. Ако узмемо да је Егедеов брод имао око 250 тона, онда би део који је змија издигла из воде износио око десет метара.

Једанаест година касније, 1745, Лоренц фон Фери, који је на једном мањем броду путовао дуж обале Норвешке, видео је неку огромну животињу „која је пловила брже но што људи могу да веслају“. На његов пуцањ, она је „ишчезла у води и није се више појавила“.

Затим се почело говорити да је чудовиште виђено у близини обала Нове Енглеске. Многи од оних који су тврдили да су га видели дали су своје исказе пред мировним судијом Лонсоном Нешом. Први је био капетан брода Соломон Ален, чије сведочење гласи:

„Ја, Соломон Ален, капетан брода, тврдим под заклетвом да сам у луци Глостер видео једну чудну морску животињу за коју верујем да је змија. Према мојој оцени, она има у дужини између 24 и 27 метара. Глава јој има облик сличан глави змије звечарке, али је велика готово као у коња. Кад се креће по површини, кретање јој је веома лагано. Кад је нестала, очигледно је директно потонула надоле. Боја јој је тамномрка. Ја на њој нисам открио никакве пеге“.

Нешто слично коњској гриви вукло се по води

Један од најчувенијих случајева је такозвана морска змија „Дедалус“. Шестог августа 1848 године енглески брод „Дедалус“, под командом капетана Питера М’Куа, налазио се на средини пута између Рта Добре Наде и острва Свете Јелене. Тог дана по подне „Дедалус“ је прошао крај морске змије. По доласку у Лондон, капетан „Дедалуса“ написао је следећи извештај за свог првог претпостављеног, адмирала В. Гејџа:

„Сер, имам част да вас известим да је 6 августа у 5 часова по подне, на 24 степену и 44 минуту јужне географске ширине и 9 степену и 22 минуту источне дужине, при облачном и тмурном времену, кадет Сарторис спазио нешто веома необично што се приближавало броду. Кад смо обратили пажњу на тај предмет, открило се да је то била огромна змија, која је главу и рамена стално држала око 1,2 метар изнад воде, а колико смо приближно могли да оценимо одмах испод површине било је још најмање 18 метара животиње; ниједан део од тога, према ономе што смо видели, није био употребљен за кретање кроз воду.

Обим змије иза главе био је 35 до 38 сантиметара, њена боја тамномрка са жутобелим око врата. Није имала пераја, али нешто слично коњској гриви вукло се по води. Змију су видели квартирмајстор, надморнар, крманош, ја и горепоменути официр“.

Непознату морску неман видео је, неколико година пре посаде „Дедалуса“, и Џорџ Фоп, капетан енглеског брода „Флај“. „У Калифорниском Заливу, при савршено мирном и провидном мору, видели смо на дну једну велику морску

Морско чудовиште Ханса Егедеа

животињу, с главом и телом као у алигатора, само јој је врат био много дужи, а уместо ногу имала је четири велика пераја, као у туљана“.

Џиновска риба у облику змије дуга 25 метара

Разумљиво је да су све те вести тражиле објашњење. Године 1833, Енглез Хенри Ли објавио је књигу „Морска чудовишта без маске“. Његова тумачења своде се углавном на ово: џиновских морских змија нема, а оно што су морнари видели морао је бити низ делфина или великих морских корњача које су пливале једна за другом, или пак „кракен“, морско чудовиште из норвешких легенди које је, како научници претпостављају, било уствари неки џиновски полип.

Убрзо потом појавила се књига професора Едеманса. Пошто је навео исказе свих очевидаца, он оповргава закључке свог претходника. Наиме, већина очевидаца прича о глави коју је тајанствена животиња држала високо изнад површине, што искључује претпоставку да је у питању низ делфина. Друго, пошто сви они говоре о великим перајима као у фоке, не може бити говора ни о змији. По његовом мишљењу, „морска змија“ била је уствари — сисар. „Замислите једну животињу која би личила на бронтосаура, с перајима уместо ногу, и ето тајанствене морске немани“, — каже он у својој књизи.

Животиња коју је 4 децембра 1893 године видео капетан Р. Крингле, заповедник енглеског брода „Умфули“, крај западне обале Африке, прилично се подудара с претставом професора Едеманса. „Џиновска риба у облику змије“ коју је он видео, била је дуга око 25 метара. Капетан Крингле је изјавио да је сасвим јасно видео очи, а кад је отворила уста — и зубе.

Године 1905, тајанствену морску животињу први пут су видела два стручњака: Меде-Валдо и Мајкл Никол, обојица чланови британског Друштва зоолога. О томе догађају, који се збио у водама у близини Бразилије, Меде-Валдо поднео је следећи извештај Друштву:

Погледах и спазих велико пераје

„Седмог децембра 1905, у 10,15 пре подне, налазио сам се на крми „Валхале“ с господином Николом, кад он рече: „Је ли оно пераје какве велике рибе?“ Погледах и спазих једно велико пераје које је штрчало из воде, мркозелено и на ивици мало набрано. Било је дугачко око 1,8 метар, а из воде је вирило око 60 сантиметара.

Овако је професор Едеманс замишљао морску неман

Узех свој доглед и готово у истом тренутку кад сам га управио на пераје животиња издиже из воде главу и врат. Врат је изгледао дебео као тело витког човека; глава и врат били су исте дебљине. По изгледу глава је личила на корњачину, а исто тако и очи“.

Упркос сличности с корњачом, зоолози су имали утисак да је то био сисар.

За време Првог светског рата, једна немачка подморница имала је необичан сусрет, о коме је њен командант, из схватљивих разлога, ћутао док је рат трајао. Можда о томе не би ни касније причао да није било познатог случаја „аждаје из Лох Неса“. Тада је и капетан Форстнер испричао о свом необичном доживљају. „Тридесетог јула 1915 године, наша подморница „У 28“ торпедовала је у Северном Атлантику британски пароброд „Иберијен“. Брод је брзо тонуо. Кад је нестао, после неких 26 секунди експлодирао је у дубини, не знамо тачно на коликој, но претпостављамо на 1.000 метара. Убрзо затим из воде су били избачени, на висину од 20—30 метара, делови брода, а међу њима и једна огромна морска животиња која је чинила жестоке покрете.

У том тренутку на мосту је било нас шесторо. Сву пажњу обратили смо на то чудо из мора. На несрећу, нисмо имали времена да га фотографишемо, јер је животиња нестала у води после десет или петнаест секунди. Била је дугачка око 20 метара, изгледала је као џиновски крокодил, а имала је четири снажна уда као пераја и дугу, шиљасту главу“.

Било би смело тврдити да оне заиста постоје

Последњи сусрет с непознатом морском животињом догодио се 30 децембра 1947 године, око 160 километара источно од Рта Лукаут, у Северној Каролини. Посада пароброда „Санта Клара“ угледала је тог дана једну животињу с главом као у змије и с телом ваљкастог облика. Видљиви део тела био је дуг преко десет метара. Вода око ње била је црвена, тако да се претпоставља да ју је кљун брода тешко озледио.

Иако постоје толика сведочанства о постојању неке џиновске морске животиње, било би смело тврдити да она заиста и постоји. Али, било би исто толико смело тврдити супротно: да се ради о заблуди, јер се не може сумњати у исказе многих очевидаца и званичне извештаје које су они поднели својим претпостављенима. Многи верују у постојање неке досад још непознате и ретке животиње. По њиховом мишљењу, у питању је џиновски морски сисар, велики отприлике као кит, који живи далеко од обала океана. Чињеницу да досад није нађен ниједан угинули примерак они објашњавају тиме да животиња вероватно пада на дно чим угине, што је случај и с неким врстама китова.

Ако дозволимо претпоставку да таква животиња заиста постоји, онда је сигурно да њено постојање неће дуго остати тајна. Јер, испитивање океана и океанских дубина узима из године у годину све веће размере.

БОРБА ЗА ФЛОРИНУ

ПЛАНЕТУ ОСУЂЕНУ НА ПРОПАСТ

(50)

Роман од И. АСИМОВА

На несрећу, он је био исувише нестрпљив Стално је наваљивао на мене, тврдећи да сваки изгубљени дан значи несрећу, а ја сам знао да су моји планови са Сарком захтевали стрпљење и време. Најзад ми више није полазило за руком да га стишавам и због тога сам прибегао штапу заборава. Био сам на таквом положају да сам могао да дођем до њега, а у болницама сам видео како се употребљава. Знао сам нешто о његовој примени, али на несрећу не довољно.

Желео сам само да избришем узнемиреност из површинских слојева његовог ума. То је једноставна операција. Ја и сад не знам у чему сам погрешио, Чињеница је да сам му, и не хотећи то, потпуно избрисао памћење. Жао ми је, Рик...

Рик, који је пажљиво слушао Теренсово излагање, рече тужно:

— Није требало да тако са мном поступите, градоначелниче. Али, знам како сте се морали осећати.

— Да, — рече Теренс. — Ти си живео на Флорини. Знаш ко су и какви су патролџије и племенити, знаш за разлику између Горњег и Доњег града.

— Тако сам се — продужи Теренс своју причу — нашао с једним потпуно беспомоћним створењем. Нисам смео да га оставим да га нађе неко ко би могао да утврди његов идентитет. Нисам могао да га убијем. Знао сам да ће му се сећање вратити и да ће мени још бити потребно његово знање. а настрану то што би такав акт изазвао негодовање Грантора и Међузвезданог бироа, који би ми, евентуално, могли бити од користи. Поред тога, у оно време ја нисам био способан да неког убијем.

Уредио сам некако да ме преместе на Флорину за градоначелника. Повео сам са собом и Рика, за кога сам фалсификовао исправе. Удесио сам да га нађу, изабрао сам Валону да се стара о њему... А онда се, — Теренс погледа на Фајфов хронометар — пре сто часова Рик почео да сећа неких ствари. То вам је читава прича...

— Не, — рече Јунц. То никако није читава прича. Шта је са појединостима о пропасти која прети Флорини, а које сте сазнали од Рика?

— Зар мислите да сам ја разумео појединости онога што ми је говорио? То је била — опрости ми Рик — обична лудост.

— Није, — успротиви се Рик. — Није била лудост.

— Рик је имао васионски брод. Шта је с њим? — запита Јунц.

— Отишао је на гомилу старог материјала. Одмах затим послао сам наредбу да се та гомила уклони и однесе на прераду. Наредбу је потписао мој претпостављени Саркићанин. А Саркићани се чак и не потруде да прочитају оно што потписују.

— А Рикови папири и забелешке?

— Изручите нам тог човека! — изненада се умеша Фајф — Ми ћемо из њега извући све што зна.

— Не, — рече Јунц. — Његов први преступ уперен је против Међузвезданог бироа. Он је одузео памћење једном анализатору свемира. Ми треба да му судимо.

— Јунц је у праву, — рече Абел.

— Слушајте, — настави Теренс. — Нећу рећи ни једне једине речи ако не добијем извесне гарантије. Ја знам где су Рикове белешке. Склоњене су тако да их никад неће наћи ни Сарк ни Трантор. Ако их желите, морате ме признати за политичког емигранта. Све што сам учинио, учинио сам из патриотизма, за добро своје родне планете. Један Саркићанин или Транторијанац могу да тврде да су родољуби. Зашто то не би могао да буде и један Флорињанин?

— Амбасадор Абел ми је рекао да ћете бити изручени Међузвезданом бироу, — одговори Јунц. — Ја вас уверавам да вас ми нећемо предати Сарку. За ваш поступак према Рику биће вам суђено. Ја не могу да тврдим какав ће бити исход тога, али ако будете сарађивали с нама, то ће вам се узети као олакшавајућа околност.

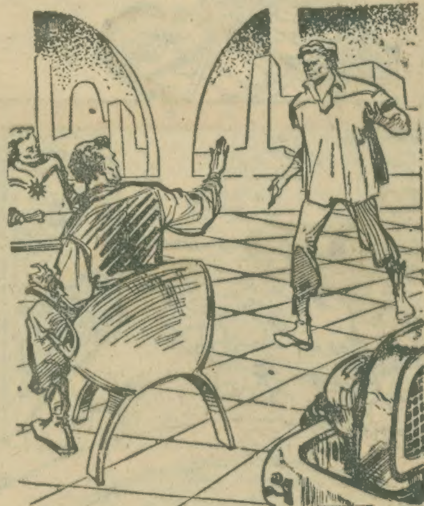
Теренс се испитивачки загледа у Јунца:

— Покушаћу с вама, докторе... Ви ми уливате највише поверења. Дакле, према Рикровом тврђењу, сунце Флорине налази се у фази „пре-нова.“

— Шта?! — узвикнуше сви сем Валоне.

— Експлодираће једног дана, — настави Теренс подругљиво. — А кад се то догоди, Флорина ће — пуф! — нестати као мехур од сапунице.

— Ја нисам анализатор свемира, — рече Абел — али сам чуо да не постоји начин којим би се поближе одредило кад ће једна звезда експлодирати.

— То је тачно. То јест, бар досад није било могућно, — рече Јунц, а онда се обрати Теренсу: — Да ли вам је Рик објаснио шта га је навело да тако мисли?

— Претпостављам да ће вам то објаснити његове белешке. Све чега се још сећам јесте то да је говорио нешто о угљениковим струјама.

— Шта?

— Стално је понављао: „Свемирска угљеникова струја! Свемирска угљеникова струја.“ То, и речи „каталитичко дејство“.

Стин се кикотао, Фајф је седео намрштен, док је Јунц веома озбиљно гледао градоначелника.

— Извините ме за тренутак, — проговори он најзад. — Одмах ћу се вратити.

Вратио се после петнаестак минута и са чуђењем се обазрео око себе. Јер, никог више није било сем Абела и Фајфа.

— Где су...

Абел га прекиде.

— Чекали смо вас, докторе Јунц. Анализатор свемира и девојка већ се налазе на путу за нашу амбасаду. Конференција је завршена.

— Завршена! Па ми смо тек почели. Морам да вам објасним могућности стварања „нова“...

— Није потребно да се трудите, докторе, — рече Абел нервозно се врпољећи на столици.

— Још како је потребно. То је у овом тренутку најважније. Дозволите ми само пет минута.

— Нека говори, — рече Фајф помирљиво.

— Да почнем од основног. Судећи по најстаријим списима о галаксији, још веома давно знало се да звезде добијају своју енергију од нуклеарних промена у њиховој унутрашњости. Такође је одавно познато да само две врсте нуклеарних трансформација стварају потребну енергију. У оба случаја ради се о претварању водоника у хелијум. Само, прва трансформација је директна, а друга индиректна. И она се завршава тиме што се водоник претвара у хелијум, само у том процесу наилазимо и на угљеник, који ту игра улогу катализатора.

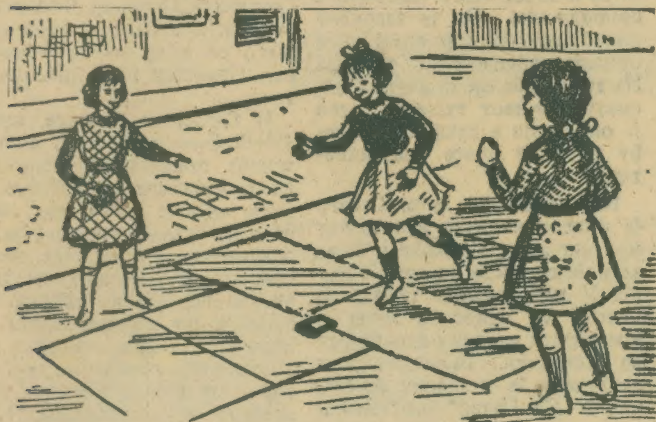
— Ако се то већ одавно зна, — рече Фајф — онда нам не саопштавате ништа ново, већ само траћите наше и своје време.

— Али, то није све што знамо. Да ли се код звезда одвија један или други процес, или оба истовремено, никад није било утврђено. Мишљење већине иде у корист директног претварања водоника у хелијум. Судећи према ономе што смо малочас чули, Рикова теорија мора да је ова. Директно претварање водоник-хелијум је нормалан извор звездане енергије, али под извесним условима угљеникова катализа мења ток процеса, убрзава га и повећава температуру звезда.

(Наставиће се)

Играчи школице „помажу“ Сунцу

Међу дечјим играма постоје и такве које воде порекло из веома далеке прошлости. Сматра се да су још стари Аријевци знали за „школицу”, у коју су уцртавали све што су у оно време знали из астрономије. Кругови у појединим пољима означавали су магичне симболе и онај ко би приступио игри „помагао” је Сунцу да лакше пређе свој кружни пут (јер се мислило да Сунце обилази око Земље).

Игра лоптом имала је за народ Инка велик значај. Простор ка коме се играло симболички је претстављао небо. Кретање лопте изражавало је „ход” звезда. Лопте су сматране светињом. Нико није смео да их дотакне ни руком ни ногом, већ само боком, раменом или лактом. Данас, кад станемо пред излог са играчкама размишљајући коју да купимо, ми и не слутимо да су многе од њих старе неколико хиљада година.

Због ружног лица

Бамбошад на француском или бамбоћата на италијанском јесте назив за слике на којима су претстављене сеоске крчме, вашари, сељачке игранке и уопште разни гротескни призори са села и у крчмама. Такве слике радио је у Риму холандски сликар Питер ван Лер (1582—1642), кога су називали „ил бамбоћо“, јер је имао ружно лице. Отуд је и потекао назив за такве слике. Још у 18 веку Французи су слике с породичним и сеоским мотивима називали бамбош.

Први кампи

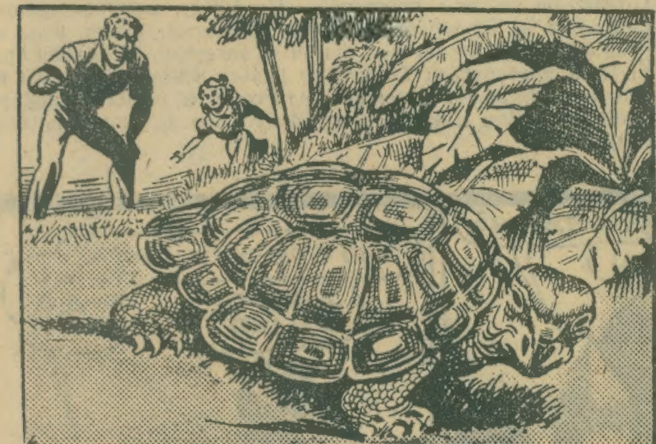
Постепено, шатор постаје све неопходнија потреба многих људи. На великим снежним висинама, на сунчаним морским обалама, у шумама, крај плавих језера и брзих планинских река, свуда се и све више виђају мали и велики, зелени, наранџасти, жути и шарени шатори. Тако је данас. Међу-

тим, било је потребно више од половине столећа да се спортско логоровање одомаћи код широких слојева. Први његов пропагатор био је Енглез Халдинг. Он је, 1901 године, основао у Оксфорду кампинг-клуб, први на свету, али се круг његових присталица споро ширио. Тек после Другог светског рата летовање под шаторима узело је размере праве епидемије, како у европским земљама, тако и међу становницима обе Америке.

Прешла 1100 километара

Једна корњача из Јужне Африке постигла је прави рекорд. Она је прешла 1.100 километара и, што је најлепше, вратила се без ичије помоћи у врт где је некад становала. Наиме, њени власници живели су у Порт Елизабету. Пошто

су добили премештај у Јоханесбург, они су са собом понели и своју љубимицу. Међутим, тек што су се тамо сместили, корњаче је нестало. Прошле су отада три године, кад је једно јутро осванула у врту у коме је некад живела. Наравно, суседи су је већ одавно били заборавили, али пошто јој се на оклопу налазило урезано име господара, било је јасно да се корњача, после дугог путовања од 1100 километара, вратила свом старом „дому“.

WALT DISNEY'S

ВЕЛИКА ПОТЕРА ЗА ЛОКОМОТИВОМ

КРОЗ ЖИВОТ И ШКОЛУ

ЗНАО САМ АЛИ САМ ЗАБОРАВИО...

Морске струје су спора али стална кретања једног дела морске воде слична току великих река. Оне по површини носе топлу воду с полутара на север и југ. То су топле струје. Од полова струје доводе хладну воду површином или океанским дном ка екватору. Брзина морских струја није велика. Поред западне обале Европе тече топла Голфска струја, а поред Гренланда, насупрот њој, тече хладна Гренландска струја.

Градација у Теорији књижевности означава случај кад мисли теку по ступњу јачине. Ево примера из једног Цицероновог говора: „Дрскост је грађанина римског везати; безакоње је на муке га стављати; а шта да кажем — на крст га разапињати!“ — У нашој народној песми, поред осталих, има овај пример: „Ђе погледа хоће нишанити, — ђе нишани хоће погодити, — ђе погоди мелем не требује!“

АСТЕРОИДИ, ИЛИ ПЛАНЕТОИДИ

Астероиди су ситна небеска тела која се називају још и планетоидима или малим планетама. Они се налазе на разним удаљеностима од Сунца, око кога се окрећу, а те удаљености износе просечно од 300 до 500 милиона километара. Досад их има познатих преко 1500, али се верује да их има још више. Највећи број астероида има пречник од по неколико десетина километара, а има их и мањих, од километар и по до два километра, те пре личе на метеорите него на планете. Али, има их и с пречником од 300 до 400 километара, па и већих. Своју путању око Сунца највећи број планетоида пређе за 4,6 године. Они немају атмосферу.

Први астероид открио је астроном Пјаци, 1 јануара 1801, и назвао га је Церера. Његов пречник износи 768 километара. Године 1802 откривен је астероид Палада (пречник 483 километра), 1804 Јунона (193), а 1807 Веста (385). Године 1845 откривен је пети астероид, Астра. Овај астероид пронашао је поштански чиновник Хенке, који је био астроном-аматер. После 1847 године смењују се све нова и нова открића, и то је сваке године откриван по један или више астероида. Неки астероиди, крећући се по својој путањи, веома се приближавају Земљи. Тако се астероид Адонис, откривен 1936 године, приближује Земљи на 1,500.000 миља, а Хермес, откривен 1937, на 485.000 миља.

У почетку су астероидима давана имена грчких и римских богова, касније држава и градова, затим појмова из историје књижевности; касније су давана имена по бројевима, словима, по годинама кад су откривени, итд. Ево неколико имена астероида: Истра, Тито, Нова Југославија, Европа, Токио, Ахил, Кармен итд. Сваки астероид има редни број под којим је откривен. Истра је откривена са опсерваторије у Пули и носи редни број 190, Тито 1550, Нова Југославија 1554 итд.

ЗНАО САМ АЛИ САМ ЗАБОРАВИО...

Хатишериф (турско-персиска реч) значи „племенито и узвишено писмено“, султаново својеручно писмено наређење које мора одмах да буде извршено. У историји Србије такође су познати хатишерифи. Тако се хатишерифом од новембра 1833 године одлучује да се Србији врати шест одузетих нахија: Крајина с Кључем, Црна Река са Сврљигом, Параћин, Алексинац, део Старог Влаха и Јадар с Рађевином. Овим хатишерифом разрађује се и унутрашња аутономија.

Агрегатно стање је оно стање у коме се налази нека материја, а оно зависи од температуре и притиска, односно од кретања најситнијих честица извесног тела. Постоје три агрегатна стања: чврсто, течно и гасовито. У чврстом агрегатном стању честице готово мирују, у течном се крећу у извесном правцу, а у гасовитом се крећу на све стране.

Еуфемизам је случај кад се употреби слабија реч да би се избегла непосредна увреда или сувише ружна слика. Например кад се каже: Не презире новац, уместо: Лаком је на богатство.

Робинсон 18 века

Кад је велики шведски ботаничар Лине изабрао име „Стелериа“ за дотле непознату биљку коју је открио, писао је: „Свако међу ботаничарима воли г. Стелера. Ако мој апел има ма и најмањи утицај на вас, молим вас да усвојите ово име“. Да је Лине жив, могао би са задовољством да констатује да Стелерово име данас носе: једна врста патке, један мекушац, три врсте риба, морска крава, морски лав, једна стена и две планине.

Робинсонови доживљаји били су му стално у памети

Човек на кога су се順училе толике почасти звао се Георг Вилхелм Стелер. Баварац пореклом, он је прошао кроз целу Русију и Сибир и отиснуо се на Пацифик, да би, као први природњак, ставио ногу на тло Аљаске. Са тог путовања дао је врло прецизне и савесне описе становника вода Северног Пацифика — између осталог туљана, морске краве и морског лава — у време кад је свет једва и знао за неке од тих животиња.

Стелер се родио 1709 године у баварском месту Виндсхајму, у породици која је имала једанаесторо деце. Родитељи су желели да Георг Вилхелм буде музичар, као што му је и отац био, али је њега више интересовала природа. Студирао је природне науке у Виртенбергу и Халеу. Доцније је држао успела предавања из ботанике, али професор ипак није постао. Ово га није обесхрабрило. Авантуре Робинсона Крусоа, његова најомиљенија лектира, биле су му стално у памети и зато, кад је чуо да се у Русији спрема експедиција да отплови на Камчатку, одмах се пријавио да учествује у њој. Али, мада је лично отишао у Русију, није могао да се прикључи експедицији.

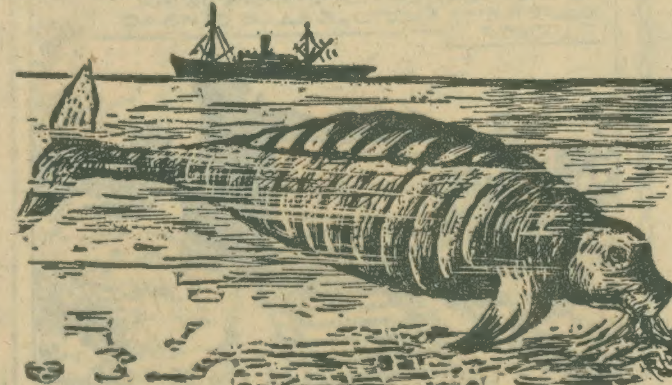
За то ће му се пружити прилика тек неколико година касније. Командант друге експедиције, Данац Витус Беринг, решио је да узме у службу два природњака. Један од њих био је Стелер. Задатак експедиције био је на направи карту северног дела Азије и арктичке обале, да провери да ли Сибир додирује Америку, итд.

Да би се придружио експедицији, морао је Стелер да пређе целу Русију и Сибир. То путовање трајало је пуне три године, кроз недовољно испитане и ненасељене крајеве, по снегу и мразу. На том путовању Стелер је имао прилике да упозна природу у Сибиру, да је заволи и опише. У пацифичкој луци Охотску придружио се експедицији. Беринг је имао два једнака брода: „Св. Петра“ и „Св. Павла“. Стелер се укрцао као бродски лекар и минералог, јер медицина у то време често није била одвојена од природних наука. Четвртог јула 1741 године експедиција је кренула. На бродовима се налазило укупно 78 људи. Од њих се половина неће вратити с путовања.

Нико није знао где је Америка

Без икаквих карата кренули су бродови ка Алеутским

Острвима, на која бели човек дотле није био ступио. Нико није знао са сигурношћу на којој је страни Америка, нити колико је удаљена. После шеснаест дана пловидбе одвојила је бура бродове један од другог. „Св. Павле“ се вратио на Камчатку исте јесени, а „Св. Петар“ је продужио пут ка истоку. Шест недеља трајала је пловидба и, неким случајем, брод није наишао ни на једно од Алеутских Острва, већ се 16 јуна нашао пред обалом Аљаске. Дивна панорама пружала се пред очима морепловаца: планински врхови покривени снегом и шуме које су се спуштале до саме морске обале.

Путовање је ускоро престало да буде пријатно за посаду. Био се појавио скорбут, највећи непријатељ помораца тога времена. Зато је „Св. Петар“ пристао уз острво Шумагин, да би обновио резерве воде и да би бродски лекар, Стелер, прикупио биљке којима се лечио скорбут. Ту је експедиција видела прве становнике Аљаске, уствари Алеуте, који су се радознало приближили броду. Иако је овај сусрет био врло кратак, Стелер је оставио детаљан опис о овим становницима Америке. Он је утврдио да они личе на Чукче и Коријаке са Камчатке и тако указао на њихово азијатско порекло.

Ако је дотле путовање било тешко, сад је постало још горе. Море је било стално узбуркано, тако да се није могло, како каже Стелер, ни стајати, ни седети, па чак ни лежати на миру. Половина посаде била је болесна, а друга је била слеђена од страха, очекујући да се брод разбије у парампарчад. Крајем октобра прошли су крај острва Киска и кренули кроз узбуркани Пацифик ка Камчатки. Магла и облаци заклањали су сунце, што је још више отежавало пловидбу. Шестог новембра одржан је бродски савет, на коме су учествовали сви који су још могли да се крећу. Требало је решити да ли да се продужи пловидба на броду оштећеном буром, или да се изиђе на копно које се пред њима налазило. Сви су били убеђени да је то Камчатка, па су неки тражили да се настави пловидба до првог насеља. Они нису знали да је то острво, које ће касније добити име Берингово Острво. Најзад се већина одлучила за искрцавање.

Последњом снагом успео је мали број чланова посаде који није био оболео да спречи потпуно разбијање брода о обалске стене. По искрцавању, направљене су колибе од дрвета и посада се спремала да ту презими. Беринг, већ стар и болестан, умро је ускоро и сахрањен је на острву. Захваљујући Стелеровим напорима, заустављен је скорбут у току јануара и чланови експедиције почели су да се полако опорављају.

Описи природе — доказ његових заслуга

Стелер је искористио боравак на острву да настави своја научна запажања. Он је био једини природњак који је видео „корморана с наочарима“ и који је описао и сецирао морску краву, животињу дугу осам до десет метара и тешку преко три тоне. То сецирање овако огромне масе меса није било ни најмање лак посао кад се зна каквим је примитивним прибором научник располагао. Притом је стално морао да тера плаве лисице, које су неустрашиво кидисале на исечене комаде меса.

Посматрање животиња Стелер је вршио на начин на који то и данас често чине многи природњаци. Он је саградио колибу на обали на којој су се обично задржавали туљани. Из те колибе он је данима посматрао живот туљана и дао је опис који и данас спада међу најбоље описе ове животиње.

Кад је дошло лето, Стелер је описао и дотле непознатог морског лава, а такође и биљке које су расле на овом острву. У међувремену посада је успела да оспособи брод и преживели чланови кренули су ка Камчатки. Велика радост завладала је у заливу Аватча кад је „Св. Петар“ пристао после годину и по дана путовања. Стелер се ту одвојио од експедиције и провео је следећу годину у проучавању животињског и биљног света.

На повратку, Стелер је стигао у Тоболск. Ту се разболео, али, по обичају, на то није обраћао пажњу. Умро је у месту Тјумен, у својој 37 години, и сахрањен је на обали реке Тура. Касније је река подлокала обалу и однела његове кости.

Никаква Стелерова слика није остала и тако нико не зна како је он изгледао, али су описи природе које је оставио довољни да се оцене заслуге, љубав према науци и енергија овог Робинсона осамнаестог века.

•

Корморан о коме је овде реч има научно име Plautus impennis и био је велик као гуска. Имао је по једну белу пегу са обе стране између чела и очију ,па му отуда и име: корморан с наочарима. Крила су му била закржљала. Изумро је у 19 веку, а живео је на обалама Њуфаундленда, Гренланда, Исланда, Фарерских Острва, а у камено доба спуштао се и до обала Француске. Приказан је на нашем цртежу.

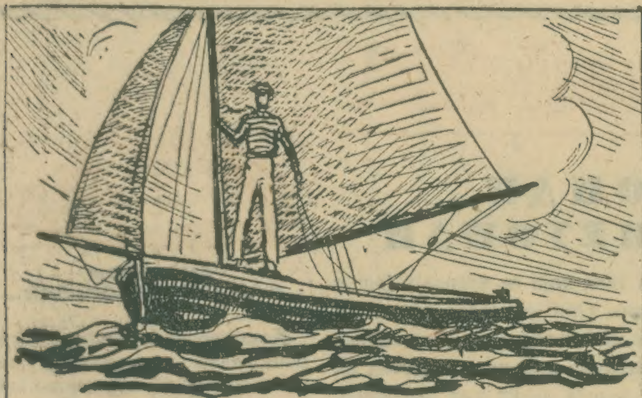
И Стелерова морска крава (Hydrodamalis Stelleri), која је такође приказана на цртежу, спада у изумрле животиње. Иначе, морске краве или сирене које данас постоје, живе искључиво у води. По спољном изгледу оне највише личе на китове, али по склопу лобање и по зубима, затим по положају носних отвора и неким другим особинама најближе стоје нилском коњу, сурлашима и преживарима. Тело морских крава је вретенасто. Предњи удови имају облик пераја, а завршни део тела претворио се у репно пераје. Задњи удови су им потпуно ишчезли. Врат им се не распознаје. Кожа им је гола, а испод ње налази се дебео слој масти, који штити животињу од хладноће. Хране се биљном храном, па стога морају да живе уз обале и око утока великих река. Поред осталих врста, у њих спада и дугонг (Halicore dugong), који може достићи дужину и до 3,5 метра, а живи у Индиском Океану.

Чудни прописи

У неким државама Северне Америке још су на снази поједини чудни законски прописи. Например, у Вајомингу је забрањено дивље коње ловити помоћу авиона ако се претходно не добије специјална дозвола. У једној другој савезној држави, Њу Џерсију, најстроже се кажњавају особе које уводе козе у гробље. У Балдвин Парку, у Калифорнији, забрањена је вожња бициклом по пливачким басенима кад су испражњени. У Јужној Дакоти је забрањено спавати у фабрици сира, а у Бостону се нико не сме купати у кади недељом.

Усамљени морепловац

До Првог светског рата Француз Ален Жербо био је познат само као играч тениса и љубитељ једрења на води. После рата, у коме је учествовао као авијатичар, решио је да окуша срећу путујући по морима чије су га даљине привлачиле. Он је негде написао: Као господар своје барчице, бродићу око света пијан од ваздуха, даљина и сунца, живећу скромно као морнар који се купа у светлости, јер нисам рођен да живим као затвореник у кућама које су људи измислили“. Од 1924 до 1926 Жербо је, сам на свом малом једрењаку, прешао Атлантик, прошао кроз Панаму, посетио

острва Полинезије и преко Рта Добре Наде вратио се у Француску. Године 1932 поново је кренуо ка пут. Том приликом је изјавио: „Нисам у стању да учиним ни више ни боље од онога што сам досад урадио, али ипак одлазим да тражим морске пучине и острва обасјана сунцем“. Настанио се на једном од тих сунчаних острва и постао је пријатељ урођеника. Крајем 1941, разболео се и подлегао маларији. Ален Жербо почива на једном од Друштвених Острва.

ЖИВОТ НА 272 СТЕПЕНА ИСПОД НУЛЕ

Обично се сматра да сваки живот престаје на температури кључања воде, јер протоплазма ћелија очврсне већ на 60 степени. Па ипак, постоје жива бића која подносе и много више температуре. Тако неки бацили издржавају температуру од 130 до 140 степени, а нека једноћелична бића нађена у рудницима Јужне Африке у стању су да поднесу температуру и од 200 степени испод нуле.

Има животиња које подносе хладноћу много боље од човека. Тако жабе лакше издржавају температуру од 28 степени испод нуле него људи, многе рибе се не смрзну на минус 15 степени, а шаран може без опасности да се замрзне па да поново оживи. Стоноге подносе температуру од 50, а пужеви од 120 степени испод нуле. Патке и гуске остају у животу на 100 степени испод нуле, а пси могу да издрже и 160 степени. Једноћелична бића туку све рекорде и кад је у питању издржљивост према хладноћи. Нека од њих, ако се пажљиво загреју, пошто су претходно замрзнута на температури од 272 степена испод нуле, остају у животу.

За туристе и ловце

Има кућа свакојаких облика и од најразноврснијег материјала. Један од тих необичнијих типова кућа је и бенгало. На бенгалском језику та кућа се назива bangla, а на енглеском bungalow. Заправо, бенгало је назив за усамљену кућу у Источној Индији, која се прави од бамбусове трске или дасака. Кров јој је од сламе, има широке веранде, али нема спратове. Овај тип куће прављен је највише за потребе туриста, ловаца, а служио је и за одреде енглеске војске.

Дуго путовање

Пре неки дан, крај северне обале немачког полуострва Ајдерштета нађена је једна боца с поруком. Из писма се види да је боцу бацила у реку Мисури нека Амалија Сутен, домаћица из места Алво, у Небраски (САД).

Верни коњи

Септембра 1939, поред других Парижана позван је под заставу неки Жорел, коме су одмах поверена два коња. Жорел је волео животиње и толико се старао о овим коњима да они више никако нису хтели да се одвоје од њега. Ишли су у стопу за њим као да су пси. Ако би негде ушао, они су

га чекали пред вратима. Пошто није било бојазни да ће сами отићи, он их није привезивао. На друму, међу војницима, никад се не би забунили да пођу за неким другим, мада су сви били једнако обучени. Да би их заварали, Жорелови пријатељи пребацивали би му туђ шињел преко главе, али ни то није помагало. Коњи су знали само за једног господара, који је својом пажњом и љубављу умео да сачува њихову верност.

ЛИКОВИ у ШЕНОИНИМ РОМАНИМА

Велики хрватски књижевник Аугуст Шеноа у својим многобројним романима и приповеткама био је у првом реду песник старог Загреба. У њима је он приказао развој свог родног града од оних времена кад се на месту где је касније никло насеље још простирала густа шума, с понеком ловачком колибом, па до оних дана кад је Загреб постао политички и културни центар хрватског народа. Шеноини историски романи засновани су на архивској грађи. У њима је он оживео стари Загреб с мноштвом културно-историских података.

Верно оживљене слике Загреба

Шеноа се за своја дела није користио само објављеним историским списима и грађом, него је и сам био истраживач прошлости свога града. Многи историски подаци о старом Загребу налазе се само у његовим делима. Као књижевник, он је умео да суве архивске податке, сасвим кратке записе и белешке уметнички искористи, стварајући од њих широке слике и живе и занимљиве ликове. Поред тога, Шеноа је при писању историских романа увек настојао да што верније прикаже средину у којој се збива неки догађај, да на основу грађе опише и осветли културне и социјалне прилике одговарајућег доба. Тако је, например, његов роман „Клетва“ ванредно занимљиво и верно оживљена слика Загреба на крају 14 века, „Златарово злато“ из друге половине 16 века, а роман „Диогенес“ с краја 18 века.

Романи „Клетва“ и „Златарово злато“ најрадије су читана Шеноина дела из прошлости града Загреба. Главној јунакињи, Дори, кћери златара Крупића, том златаровом најдрагоценијем злату, према коме је и роман добио име, подигнут је поред древних Каменитих врата, у Загребу, леп споменик. То је уједно и први споменик у нашој земљи подигнут једној личности што ју је створила песничка машта. Дора, кћер златара Крупића, главни је носилац романтичног дела радње у овом роману. То је измишљена личност, насупрот Клари Грубаревој, племкињи, која је историска личност. Дора је честита грађанска девојка, чији је лик Шеноа замислио користећи се историским подацима о патријархалном васпитању загребачке грађанске деце у прошлим вековима, нарочито женске.

Радња романа „Златарово злато“ догађа се у време кад су грађани старог Загреба водили дугу и тешку борбу с господарима града Медведграда, силовитом и безобзирном властелом. У роману је верно и живо описан ток парнице што су је загребачки грађани водили с господарима Медведграда, Грегоријанцима. Историски су истинита и сва насиља која су Грегоријанци вршили над загребачким грађанима. Сама радња романа збива се непосредно после у крви угушене сељачке буне Матије Гупца. Осиони и охоли племићи тада нису штедели ни слободе загребачких грађана, које су им биле зајемчене старим владарским повељама и посебним повластицама.

Роман без измишљених имена

Да би указао читаоцима колико се његов роман заснива на историским чињеницама, Шеноа је у првом издању „Златаровог злата“ (1872) од стране до стране објаснио шта је све узео из историских извора; сам је пропратио научним коментаром своје књижевно дело. У овом роману није измишљено ниједно име загребачких грађана, па су чак и најситније напомене из тадањег живота старог Загреба засноване на историским подацима. То су доцније потврдили историчари који су нарочито проучавали однос Шеноиних романа према историској истини.

И сам романтични заплет у „Златаровом злату“ Шеноа је засновао на истинитом догађају који се збио у Загребу фебруара 1578 године. Кључеве градских врата чували су поједини грађани који су им били најближи и који су уживали опште поверење својих суграђана. Тако је кључеве Каменитих врата у то време чувао угледни златарски мајстор Петар Крупић. Стјепан Грегоријанац, господар Медведграда и подбан Хрватске, задоцнио је да на време уђе у Загреб, где је имао своју кућу. Ноћу су се градска врата затварала у одређено време и тада се више нико није пуштао у град. Међутим, Грегоријанац је хтео да пошто-пото уђе и сматрао је да се чувар кључева, златар Крупић, сувише задржава и да га намерно не пушта у град. Кад је Крупић отворио, Грегоријанац са својом пратњом удари на њега, испребија га и остави да измрцварен лежи на прагу Каменитих врата. Због тог насиља Загрепчани су силно омрзли Грегоријанца. Он је провалио у њихов град, тешко злоставио њиховог угледног суграђанина и повредио древна права слободног краљевског града. У одбрани својих права и своје части загребачки грађани били су упорни. Против себе нису имали само моћног господара

Медведграда у оближњој Загребачкој Гори, него и осиљено племство. На том догађају Шеноа је изградио фабулу „Златаровог злата“, романтичну по свом карактеру, али се строго држао историских чињеница. Иако је неке личности, као и главну јунакињу, створио у својој машти, он им је дао имена која је нашао у архивским документима из оног времена.

Као и у „Златаровом злату“, тако и у роману „Клетва“ Шеноа је дао мноштво културно-историских података. Ту је он приказао историју Загреба, од најранијих дана па све до краја 14 века. Радња у роману има два историска дела. Онај што се одвија у граду Загребу, тада још само „вароши на Гричким Горицама“, уствари је уплетен у значајне политичке догађаје који су се крајем 14 века збивали у Хрватској. То је буна хрватске властеле против краља Сигисмунда, која је била широко заснована и трајала неколико година. Шеноа није завршио тај свој највећи и по историско-културним подацима најбогатији и најзанимљивији роман. На основу касније објављене архивске грађе, роман је завршио књижевник Еуген Томић.

Његова смрт била је њихова друга смрт

Онај део „Клетве“ што се збива у Загребу сачињавају сукоби између грађана старог Грича и бискупског Каптола. Сву историску грађу за загребачки део романа Шеноа је углавном сам сакупио. Она је тек касније објављена и сасвим се поклапа с његовим подацима, па и са оним најситнијим. Стварне су и епизодне личности. Архивска грађа помиње крадљивца Мартина Божића, коме су за казну, како је то тада био обичај, отсечене уши. Помиње и пијаног учитеља Јакоба Кузмића, као и многе гричке грађане које је Шеноа унео у свој роман. Ако се прегледа списак гричких грађана које је 1397 године проклео загребачки бискуп, видеће се да је већи део њих нашао ма и најмање место у Шеноином роману.

Приказујући борбе између Грича и Каптола, Шеноа је у „Клетви“ употребио све постојеће архивске документе. Роман почиње првим већим сукобом, у ноћно доба 1375 године, кад су за време жестоке олује становници Каптола у гричком подграђу Немачка вес запалили једну стају, одакле се пожар проширио на све куће. Од те године нижу се стални сукоби између два смртно завађена загребачка насеља, Грича и Каптола; једног којим управљају слободни грађани, и другог којим управља бискуп са својим каноницима. Ти односи су још више помућени бурним политичким приликама које су створене буном хрватске властеле против краља Сигисмунда. Свакако да би Шеноа врхунац свог романа истакао у проклетству које бискуп баца на гричке грађане и да би се на том моменту најдуже задржао. Међутим, он није доживео да доврши свој роман и да многобројне личности у њему изведе пред најдраматичнији чин, по коме и цео роман носи наслов. Шеноа је већину својих ликова открио у архивским списима, оживео их својим вештим пером, али његова смрт била је и њихова друга смрт... .

МАЛЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

ПОСЛЕ 86 ГОДИНА...

Писма датирана 1870 године нађена су у кориту реке Сене, близу места Монтеро. Она су у Паризу, који је у то време био под пруском опсадом, у херметички затвореној лименој кутији бачена у реку, да их она, уместо поште, однесе до оних којима су била намењена. Успут, кутија се заглавила и тек је сада извађена.

ВОЗ БЕЗ ПУТНИКА

Железничка станица без путника је Нотр-дам-д'-Граваншон. Она се налази у департману Сен-Маритим, у Француској. Мада на њој постоји само један колосек, мали возови који саобраћају на тој прузи постижу рекорд у превожењу терета: 150 вагона дневно. Транспорти садрже искључиво угљоводоник, који се из тог краја шаље у многе европске земље. Овим возовима се никад не превозе путници.

КО СУ БИЛИ СВЕБИ?

Свеби су били велико германско племе које је живело на обалама Балтичког Мора. Одатле се распрострло на запад и југ. Доцније је од ове речи постала реч Швабе, која се код нас у народном говору употребљава за Немце уопште.

БРДА ХРАНЕ ЗА АТЛЕТИЧАРЕ

За исхрану атлетичара који су учествовали на Шеснаестој олимпијади у Мелбурну утрошено је 65 тона бутера, 88 тона разних сирева, 117 тона говеђег и свињског и 13 тона ћурећег меса, 30 тона шећера, 2,5 тоне кафе, 85 тона пиринча и 560.000 килограма разноврсног воћа.

БРЖЕ САГРАЂЕНА НЕГО ОБНОВЉЕНА

Рестаурирана је средњовековна тврђава Румели Хисар на Босфору, једно од најјачих утврђења на Истоку. Радови на обнови почели су 1955 и трајали су пуне две године. Међутим, њено зидање, у 15 веку, трајало је свега пет месеци. Под руководством Румели Хисара, Победника, радило је и дању и ноћу хиљаду стручних грађевинских мајстора и 2.000 помоћних зидара.

ЗА 12 ЧАСОВА — КУЋА ОД ПЕТ ОДЕЉЕЊА

У Билдингену, у Енглеској, 40 радника саградило је за 12 часова кућу од пет одељења. Екипа је стигла на градилиште тачно у осам часова и од 17.000 опека, колико је било потребно за ову кућу, последња је узидана у 14 часова. У 16 часова био је довршен и кров, а до 20 часова постављене водоводне и електричне инсталације, као и уређаји за гас.

ТЕЛЕВИЗИСКИ ПРЕНОС С МАРСА И ВЕНЕРЕ

Совјетски научници спремају се да пошаљу ракете с нарочитим телевизиским камерама на Марс, Венеру и Месец, тако да би се на Земљи примале слике непосредно са ових небеских тела. Међутим, напомиње се да ће то бити тек између 1962 и 1967 године, кад нам Венера буде најближа. Последњег дана лета камера ће направити 8.000 снимака пре но што се судари с Венером. Али, до тог тренутка слике ће већ бити примљене на Земљи.

ФРАСАДА

Фрасада је шпанска реч и означава вунено ћебе, а и мушки огртач који се носи у Мексику.

Патуљасти Индијанци са огромним грудима

У Перуанским Андима, на висини од око 3.400 метара, живи једно, од осталог света потпуно изоловано, племе па-

туљастих Индијанаца. Просечна висина мушкараца износи свега 152 сантиметра, а тежина 57 килограма. На тој огромној висини земљиште је веома сиромашно, а Индијанци морају веома напорно да раде да би добили своју једину храну: кржљави кукуруз и кромпир нешто већи од кликера.

Разумљиво је да је на таквој висини ваздух разређен и да има мало кисеоника. Али, ови патуљасти Индијанци имају невероватно развијен грудни кош и плућа неупоредиво већа него код осталих људи, што им омогућава да добијају довољну количину кисеоника. Ови висински Индијанци веома су издржљиви и у стању су сатима да трче по тешко проходним планинским стазама, носећи уз то тешке терете. Њихова омиљена забава су трке са џаковима кромпира на леђима.

Џиновске биљке будућности

Можда није далеко дан кад ће стабљике пшенице бити високе као стабљике кукуруза, а кукуруз као бор, и кад ће се уз врежу пасуља човек пењати као уз дрво.

Иза тог џиновског раста биљака будућности налази се једна материја, нека киселина, која стимулише њихово растење. Помоћу ове киселине научници су успели да одгаје руже три пута више од обичних. Исти успех постигнут је са житима, сојом, плавим патлиџаном, бибером и кикирикијем. Поред тога што су такве биљке више, оне дају и знатно већи принос.

Та киселина и њене особине проучаване су прво у Јапану. Тамо су, под утицајем неке гљивице, стабљике пиринча стале невероватно брзо да расту, али су доносиле мало плода. Данас се киселина добија из ових гљивица, које се гаје у лабораторијама на исти начин као и за добијање антибиотика. Научном и контролисаном употребом киселине постиже се не само већи раст код биљака, него и бољи принос.

Примена ове нове хемикалије налази се још у стадијуму испитивања, али научници верују да ће помоћу ње ускоро преобразити повртњаке и њиве. Најбољи успеси постижу се кад се киселина

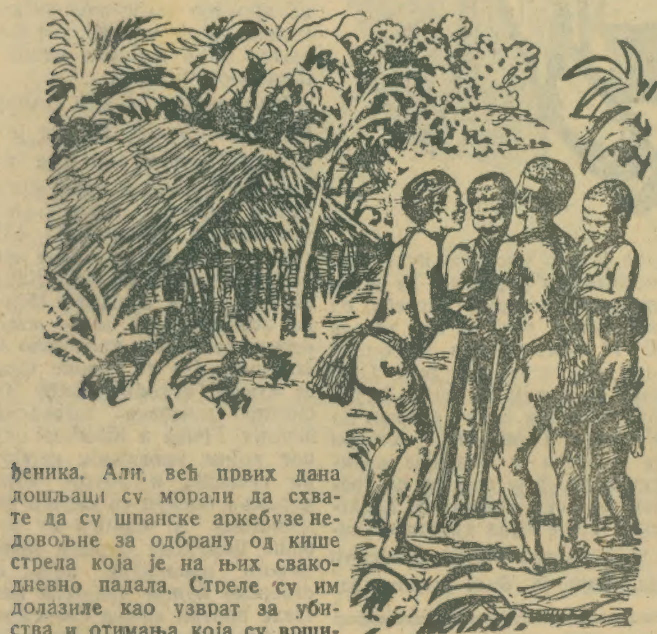
почне примењивати код тек изниклих биљака.

ОСТРВО „МАЛИХ ЉУДИ“

Године 1806. шпански морепловац Педро Фернандес де Кирос пловио је Пацификом. Једног дана његов брод је ушао у залив дотле непознатог острва у архипелагу Нови Хебриди, у Меланезији. Де Кирос је ово острво назвао „Terra Australis del Espiritu Santo“ — „Пуста земља светог духа“.

Приближавајући се обали, морепловац је чврсто веровао да је открио континент за којим је узалуд трагао енглески истраживач Кук. Пошто се, праћен звуцима труба, свечано искрцао, он је на обали једне реке коју је прозвао Јордан, прво основао Нови Јерусалим, а онда се, заједно са својим војницима и морнарима, бацио на пљачкање урођеника. Али, већ првих дана дошљаци су морали да схвате да су шпанске аркебузе недовољне за одбрану од кише стрела која је на њих свакодневно падала. Стреле су им долазиле као узврат за убиства и отимања која су вршили у име Госпе од Лорете.

Први додир с Европљанима оставио је на урођенике такав утисак да се о њему и данас прича на Острву Светог Духа. За протеклих сто педесет година на томе тлу боравило је мало белих људи. Изузев чланова две научне експедиције, остали белци, колони овог данас француско-британског кондоминијума, нису оставили добре успомене. Они су само гледали да се што пре обогате, док се за урођенике нису дубље интересовали. Тек у току последње две године о староседеоцима острва сазнало се нешто више.

Чим се напусти обалски појас, у коме расту готово исте биљке као у Европи, путник улази у густу, непроходну шуму. Уместо траве, земљу покрива дебео глибовит слој, јако клизав и пун опасности. Преко његове површине укрштају се трагови разне дивљачи, а нарочито дивљих свиња.

После вишечасовног хода стиже се до првих насеља: малих, ниских колиба, обично од једне просторије, начињених од стабала и покривених травом. Прозора нема, а једини отвор, врата, пред спавање се запушава балом лишћа, јер су ноћи веома свеже. Свега тридесетак села броје више од 20 становника. Остала насеља обично се састоје од две или три колибе. Зато што на острву има мало суве земље, колибе се подижу једна крај друге и једини луксуз у простору претставља место на коме се изводе групне игре.

Острво Еспириту Санто нарочито је занимљиво по томе што је то, колико је досад познато, једино место на свету, изузев једног дела Африке, где живе мали људи. Неки их називају пигмејима. Међутим, тај назив не би био тачан. Као што је познато, и пигмеји су мали људи, али они припадају искључиво једном афричком племену и немају никакве везе са становницима острва које је открио Фернандес де Кирос.

Урођеници са Еспириту Санто високи су просечно 157 сантиметара. Најмањи од њих, на кога је прошле године наишла једна научна експедиција, био је висок 150 сантиметара. Да би се разликовали од пигмеја, пошто досад нису добили друго име, чланови поменуте експедиције предлажу да се назову „мали људи са острва Еспириту Санто“.

Шта је банкрот?

Реч банкрот долази од италијанских речи банко рото, што значи разбијена клупа, а сам појам настао је на следећи начин. У Средњем веку мењачи у Италији пословали су на клупама, али нису увек радили исправно; дешавале су се преваре. Кад би неки мењач био ухваћен у превари, онда је разбијана његова клупа. Појам банкрот је доцније проширен. Он углавном означава случај кад неко не може да плаћа дугове, па обустави да извршава своје обавезе. Реч банкрот означава финансиски слом појединца, предузећа, банке, па и целе државе. Иначе, овај термин се употребљава и за слом у другом смислу: политички банкрот, морални банкрот итд.

Било је више случајева да су државе банкротирале, а то се догађало кад би оне брисале све што су дужне другим државама и обустављале исплату свих дугова. Држава може да обустави сваку исплату, и то се назива потпуним банкротом, или да обустави плаћање камате на дугове, снизи главницу или камате, и то се назива делимични банкрот.

У историји је познато више случајева да су државе банкротирале. Тако је у 19 веку Пруска банкротирала два пута, Аустрија пет пута, Холандија једанпут, Шпанија седам пута, Грчка два пута, Португалија три пута, Русија једанпут, Турска трипут. Кад је завршен Први светски рат, банкротирале су све централне силе и Русија. Истина, оне нису обуставиле плаћања, али су довеле до велике инфлације, па су тим новцем без вредности плаћале своја дуговања.

ВЕРОВАЛИ или не...

У СТОТОЈ ГОДИНИ...

Оскару Асману изСитла, у Америци, који је годинама био без зуба, израстао је нов зуб после стотог рођендана.

37 ГОДИНА НА СВОМ ГРОБУ

Тама Шах из Ротака, у Индији, изабрао је сам себи место где ће бити сахрањен и није се одатле више удаљио све до своје смрти. Тама Шах седео је и спавао на свом будућем гробу пуних 37 година. Храну су му доносили рођаци и некадашњи суседи.

БЕСМИСЛЕНА ОПКЛАДА

Један пекарски помоћник из Будимпеште опкладио се, 1933 године, да ће појести за вечеру 83 порције купуса. Та глупа опклада стала га је главе. Кад је појео последњу порцију, и тако добио опкладу, пао је у несвест. И поред лекарске помоћи, сутрадан је издахнуо.

НАЈВЕЋИ КРОМПИР

На пољопривредној изложби у Лондону 1925 године био је изложен један кромпир тежак 47 килограма, а дуг 70 сантиметара.

ГОСПА КОЈА ЈЕ РЕКЛА: НЕ!

Сперлинга, једно насеље на Сицилији, одбила је, 1282 године, да преда 300 Француза разјареној гомили која је у такозваном Сицилијанском вечерњу измасакрирала један француски гарнизон. Због тога је

Сперлинга била названа „Госпа која је рекла не“, и то име носи још и данас.

КАКО ЈЕ ВЕВЕРИЦА ДОСКОЧИЛА СОЈКИ

Има много прича из животињског царства у којима се описује довитљивост појединих животиња. Неке од њих спадају и у оно „веровали или не“. Ево једне такве причице.

Нека Роуз Бекер пише да се пре десетак година спријатељила у америчком Јосемитском парку с једном веверицом, која је постала тако питома да је улазила у њене ловачке чизме или скакала у крило и узимала орахе. Те орахе би затим односила и закопавала их на неком скровитом месту.

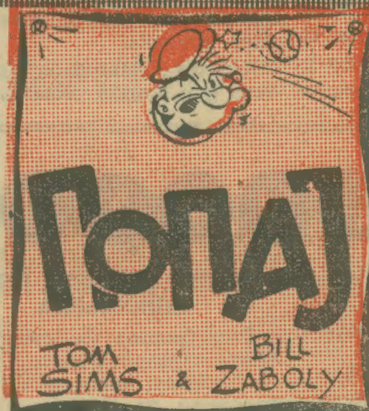
— Једно јутро, — прича Бекерова — била сам очарана начином на који је моја веверица надмудрила једну сојку. Та сојка ју је редовно уходила док је закопавала орахе, а онда, кад би она отишла, слетела би, ископала их и однела. Ово се поновило неколико пута, све док веверица није „смислила“ план како да доскочи крадљивици.

Тога јутра веверица је, као и обично, узела орах из моје руке, а затим је отскакутала и на одређеном месту ископала рупу, а затим је, не ставивши у њу ништа, брзо затрпала. Сојка, која је и овога пута из прикрајка посматрала читаву операцију, слетела је, откопала рупу — и није нашла орах. Док је она зачуђено извијала вратом и копала још дубље, уверена да ће га ипак наћи, веверица је то искористила. Скривена иза једног дрвета, брзо је ископала другу рупу и затрпала свој орах.

Још трипут сам имала прилике да са уживањем посматрам овај трик. Сојка ниједном није успела да реши тајну. После четвртог узалудног покушаја да нађе орах, она је напустила борбу с мудром веверицом и одлетела одатле да потражи неку мање паметну жртву.

БИО ПОЗНАТ КАО ФОСИЛ А САДА ЖИВ

У Паризу је отворена изложба животиња које је данска експедиција с брода „Галатеја“ извадила с морског дна у току путовања од преко 120.000 километара, које је трајало више од две године. Највећу пажњу привлачи мекушац извучен с дубине од 3.600 метара, недалеко од Панаме, који, како се истиче, претставља можда најважније откриће на пољу зоологије у овом веку. Овај мекушац био је досад познат само као фосил и сматрало се да је изумро пре 300 милиона година.

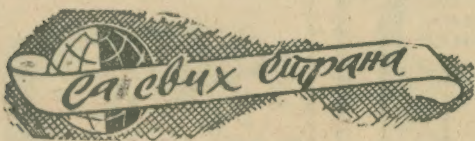

ОДЕЛО ОД ХАРТИЈЕ

Некада су келнери у Француској носили кецеље од хартије, које су биле практичне али скупе, јер су се брзо цепале. Једна фабрика хартије у Висконсину, позната по томе што је још пре 30 година прва почела да производи марамице и убрусе од хартије који се после употребе бацају, произвела је недавно прва одела од папира. Да би била отпорнија но некадашње кецеље, стручњаци стављају у кашу од целулозе стаклена или најлонска влакна. Од таквог папира фабрика већ из-

рађује комбинезоне за аутомеханичаре, одела за фарбаре, блузе и кецеље за особље запослено у лабораторијама. Чим се одећа похаба, баца се. Хартија, коју су назвали „К 2000", може да се учини непромочивом и лепо се боји. Ако испитивања покажу повољне резултате, може се догодити да свако јутро, као што купујемо новине, купимо и своје радно одело које ћемо после употребе, баш као и новине, бацити у корпу за отпатке.

* * *

КАРТА КОСМИЧКОГ ЗРАЧЕЊА

Почетком септембра прошле године шведски моторни брод „Н. С. Ломарен" напустио је Гетеборг и отпловио за Кептаун, у Јужној Африци. Научници који се на њему налазе имају само један задатак: да израде светску карту космичког зрачења. О овим зрацима и данас се мало зна, иако су их Хес и Колхестер открили још 1911 године. Засад је познато само толико да они располажу изванредном снагом и да имају готово исту брзину као и светлост, 300.000 километара у секунду.

На палуби „М. С. Ломарена" налази се нарочити апарат, тежак три тоне, који се зове „Неутрон Монитор". Он служи за проучавање, бројање и мерење космичких зракова на разним тачкама земљине кугле. Путовање организују: Национално географско друштво САД, Шведски институт за физику у Упсали, Франклинов институт у Филаделфији и Управа за научна истраживања Канаде. Научници се надају да ће после овог путовања много више знати о положају магнетских полова, о односу између сунчаних пега и космичких зракова, о утицају ових зракова на радио-таласе и о неким условима од којих зависи будуће освајање васионе.

* * *

ЕЛЕКТРОНСКА „НАВОДАЏИКА"

Пошто је успео да реши многе сложене проблеме који су му постављени, најгенијалнији електронски мозак у Америци, „Униван", наједном је постао — наводаџика. Инжењери који су преуредили његов механизам затражили су преко огласа да се јављају младићи и девојке који желе

да склопе брак. Заинтересована лица имала су да одговоре, отприлике, на оваква питања: Године старости? Висина? Тежина? Да ли сте једино дете својих родитеља? Сматрате ли да жена треба да ради? Колико бисте волели да имате деце? — итд. Око 2.500 одговора стављено је у електронски мозак и он је, кажу, „донео одлуку" који је пар најпогоднији за брак. То су Барбара Смит, којој је 23 године, и Џон Каран, који је навршио 28. Они су прихватили ово електронско посредовање и ускоро ће се венчати.

ДА ЛИ ЗНАТЕ?

АСТРОНОМСКИ ДОГАЂАЈИ У 1957 ГОДИНИ

У току ове године бићемо сведоци неколико занимљивих астрономских догађаја. Пре свега, предвиђа се одашиљање у васиону вештачког сателита који ће кружити око Земље, затим два помрачења Сунца, два помрачења Месеца и „прелаз" планете Меркура преко Сунчеве површине. Ово последње је ретка појава, која се догађа свега 13—14 пута за сто година. До њега ће ове године доћи 5 маја.

Прво помрачење Сунца биће 29 априла и видеће се као делимично помрачење са северозападног дела Северне Америке, док ће се из арктичких предела северне Европе видети као прстенасто помрачење.

Тринаестог маја биће потпуно помрачење Месеца и видеће се из Азије, Африке, Европе, Аустралије и Антарктика, док ће се из Северне Америке видети само завршна фаза.

Друго помрачење Сунца наступиће 23 октобра. Биће потпуно, али ће га мало људи видети. Као потпуно помрачење видеће се са Антарктика, док ће се из Јужне Африке видети само као делимично помрачење.

Друго помрачење Месеца догодиће се 7 новембра. Видеће се само из Северне Америке, изузев источног дела, који ће видети само завршну фазу.

СПОРАЗУМЕВАЊЕ КОД ИНСЕКАТА

Према истраживањима неких научника, утврђено је да се инсекти за међусобно споразумевање служе разним начинима, као што су: игра, мирис, храна, светлост или изглед. Код мрава се најчешће употребљавају мирис и додир. Има мрава који су слепи, а неке врсте могу да разликују два типа звучних треперења. Мрави имају као неке „антене" којима осећају мирис, а и сами су у стању да га луче. Пут којим мрави иду у колони по један распознаје се по мирису који за њима остаје. Пчела, међутим, „говори" другој пчели о местима где има хране играјући на нарочит начин пред њом. То исто чине и лептирови. Кад се лептиру да комадић шећера, он пред њим изводи читаву ритмичку игру, правећи покрете налево и надесно.

ВИРУС КОЈИ УТИЧЕ И НА БИЉКЕ И НА ЖИВОТИЊЕ

Један лекар из Њујорка изнео је да је приликом својих испитивања наишао на један вирус који може да изазове болест и код биљака и код животиња. Он је, наиме, утврдио да вирус који проузрокује сушење лишћа може да се пренесе и на инсекте који живе на лишћу. Он продире у њих заједно с храном, проузрокујући извесна обољења.

КОНДЕНЗОВАНО МЛЕКО — КАО СВЕЖЕ

Научници из Британског института за истраживање успели су да у пластичним кесама замрзну млеко, које и после годину дана може да се употреби. Када се после 12 месеци овако смрзнуто млеко открави, има исти укус и не може се разликовати од обичног пастеризованог млека. Истовремено се проучава на који начин крава ствара млеко. У ту сврху даје се крави храна која садржи радиоактивне изотопе, те се на тај начин прати њен пут у животињској крви. Стручњаке нарочито интересује на који начин крава ствара протеин и лактозу у млеку.

ВОЗИЛО ЗА СВЕ ПУТЕВЕ

У једној фабрици у Тексасу израђен је трактор који може да понесе 35 тона и да иде по сваком путу: преко песка и снега, кроз блато и преко разлоканих путева. Кола су нарочито погодна за земље у којима преовлађују рђави путеви или беспућа. Кола имају велике точкове и засебан електромотор за сваку осовину. Снага мотора је 335 коњских снага.

АСТЕРОИД ПРИЛАЗИ МАРСУ

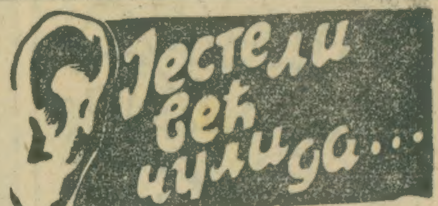
Према прорачуну једног лењинградског научника, у септембру ове године Марсу ће прићи један астероид на удаљеност од око 15 и по милиона километара. Прилаз астероида некој планети је веома редак случај и зато ће ову појаву сигурно посматрати многи астрономи. Истовремено ће се вршити мерења ради одређивања Марсове масе, која према садашњим рачунањима износи око једну десетину Земљине. Ово ће бити погодан тренутак за мерење, јер ће маса планете Марса сигурно утицати на путању астероида.

ВЕШТАЧКА ПЛУЋА СУ УСАВРШЕНА

Да би се спасли болесници чији су плућни мишићи парализовани, стављају се у такозвана челична плућа, где једна пумпа убацује и извлачи ваздух, тако да се болесникова плућа шире и скупљају, те он на тај начин дише. Али, ритам ове пумпе није увек најпогоднији за болесника и то га замара. Да би се томе помогло, стручњаци су направили челична плућа чији се ритам може аутоматски регулисати, према потреби самог болесника. Захваљујући овоме, болесник дише нормално и лако.

ЗА ЗАШТИТУ ОДЕЛА ОД МРЉА

Стручњаци у једном рударском предузећу у Минеаполису пронашли су хемикалију која штити одећу од воде, уља и боје, а притом нимало не оштећује текстил. Она се може употребити и за импрегнирање конопаца, тканина од синтетичких влакана, вунених ћебади и разних других производа. Хемикалија се додаје текстилном влакну у току ткања. Оваква тканина не „прима" течност која се проспе по њој, а уколико се евентуално замрља бојом лако се може очистити.

...код старих Египћана, а затим Грка и Римљана, змија је држана као домаћа жи-

вотиња. Змије су живеле у кућама, с људима, и деца су се играла с њима. Марцијал прича да су Римљанке лети обавијале змије око врата и тиме хладиле врат и груди, а Светоније пише о једној припитомљеној змији која је јела из Тиберијеве руке.

...тунели су постојали и у најстарија времена, мада су први тунели били намењени спровођењу воде. У ове спадају тунели у Јерусалиму (грађени око хиљаду година пре наше ере). Грци, Етрурци и Римљани бушили су тунеле за пролаз кроз брда и скраћивање пута.

...горила и шимпанзо су леваци, док се

орангутан, као и човек, претежно служи десном руком.

...за полку се обично верује да њено име значи: „пољска игра". Ова игра, међутим, нема никакве везе с Пољском. Њу је измислила, 1830 године, чешка сељанка Ана Слезак и назвала је „пулка", због полукорака, који је главни корак у овој игри.

...описивање Месечеве површине зове се селенографија.

...у старом Мексику какао је сматран за свету биљку, па је чак имао и свог бога. То је био Екхуак, цр-

ни бог с репом шкорпије, који на глави носи чанак са зрнима какаоа.

... батине као казна биле су укинуте у Србији 11 децембра 1873 године.

...реч пошта дошла је од прве речи латинског израза „позите стационес", који је значио сталне, одређене постаје. Тако су се у старом Риму називале постаје где су се у прво време смењивали тркачи, а доцније коњаници који су преносили писма.

ДЕДИНЕ ВЕШТИНЕ

БИОСКОП КОД КУЋЕ

За овај биоскоп није вам потребан ни нарочити апарат, ни филм. Довољно је да наместите руке као што наша слика показује (а на тако намештене руке ставите исечену хартију, као што се на слици види). Треба још само да удесите да вам на руке пада светлост свеће или сијалице, али тако да се сенка пројектује на зиду или на каквом чаршаву, па ћете се и сами зачудити кад вам сенка буде приказала слику човека с лулом.

Ако уложите још мало труда, па вешто почнете да мичете рукама и прстима, задивићете све присутне, јер ће ваш пушач одједном оживети.

На нашим даљим цртежима показано је како се могу добити и друге слике. Кад се добро увежбате, моћи ћете и сами да стварате разне ликове. Јер, шта ће све моћи да се уради, у првом реду зависи од ваше умешности и довитљивости.

Од тачке до тачке

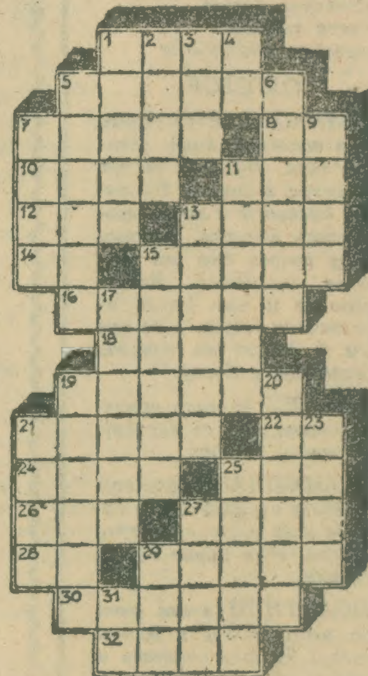
Зашто се наш добричина Мика толико уплашио? Ко се то појавио пред њим?

Одговор на ово питање добићете ако будете оштром црном оловком спојили све бројеве редом од 1 до 48.

Водоравно: 1) француски књижевник („Исландски рибар"); 5) наша планина; 7) брод за чишћење речног и морског муља; 8) свеза; 10) део коњске опреме; 11) велика игранка; 12) јужно воће; 13) мушко име; 14) бог подземља код старих Грка; 15) марка часовника; 16) лука у Ирану; 18) отпоран према некој болести; 19) енглески етнолог („Златна грана"); 21) личност из „Саге о Форсајтима"; 22) разум; 24) отплата; 25) врста птице; 26) предлог; 27) врста алкохола; 28) музичка нота; 29) муслиманско мушко име; 30) врста музичке композиције; 32) позорница.

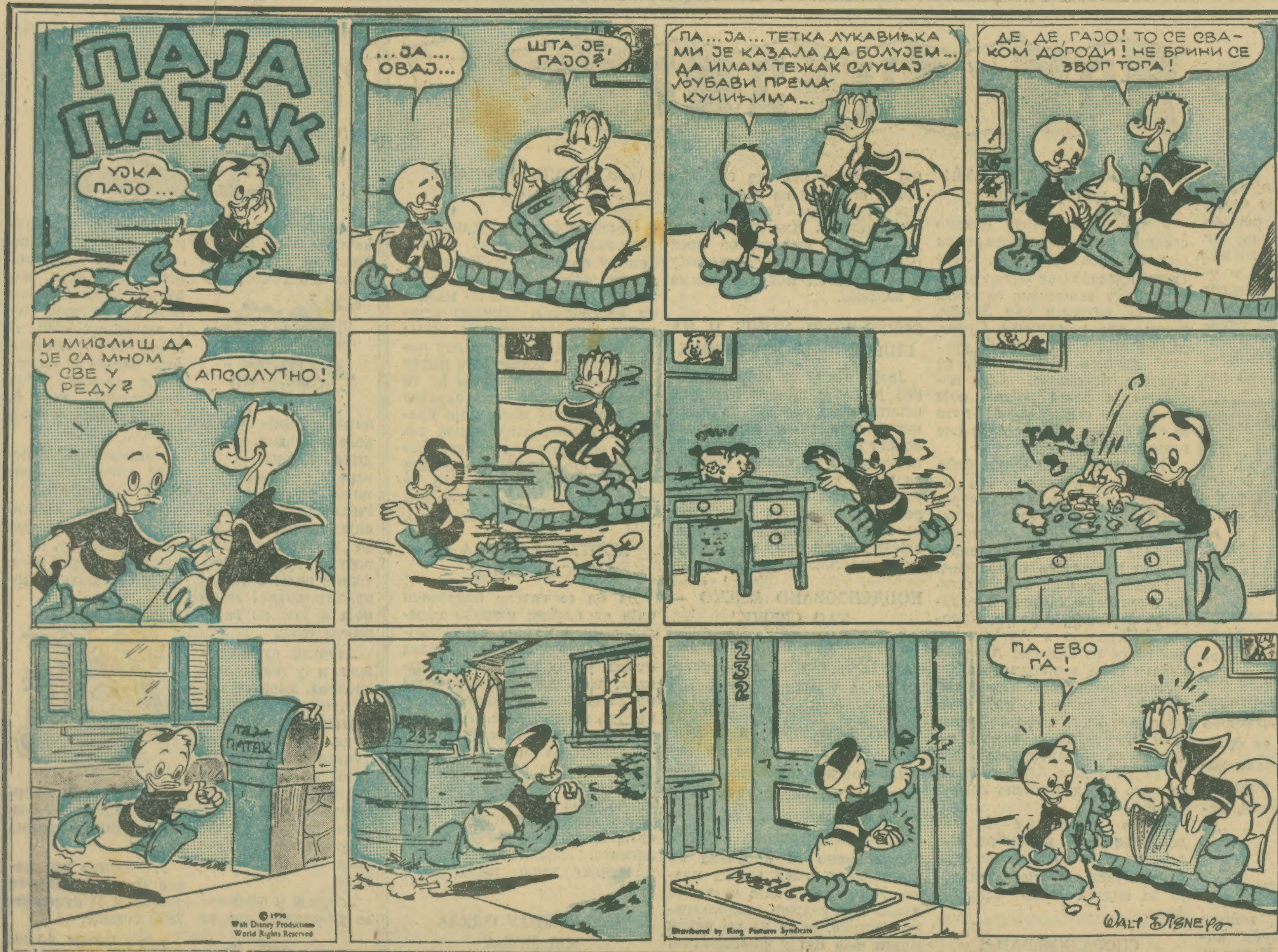
Усправно: 1) шумар; 2) жута боја; 3) град у Француској; 4) иницијали нашег познатог сликара; 5) епско-лирска песма; 6) место у Војводини; 7) устанак; 9) прибор за рад; 11) врста јужног воћа (множ.); 13 морска животиња; 15) смена; 17) стаклена цев; 19) причало, наклапало; 20) наша планина; 21) место у Срему; 23) домаћа животиња; 25) музичка композиција; 27) полет; 29) свеза; 31) место у Србији.

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА

Водоравно: 1) спор; 5) ферман; 7) сода; 8) жир; 10) орада; 12) мо; 13) Мека; 15) Уб; 17) Данте; 19) наг; 21) биро; 22) камата; 24) сало; 25) ата; 27) просо; 29) ар; 30) нота; 32) НН; 34) ротор; 36) аис; 38) Кива; 39) титани; 41) Мура.

Усправно: 1) седам; 2) прадед; 3) ом; 4) раж; 5) фор; 6) Ним; 7) Солун; 9) Ромео; 11) Акаба; 14) Анита; 16) бакар; 18) трата; 20) галон; 23) Мосор; 24) спона; 26) арара; 28) Отокар; 31) Атина; 33) нит; 35) ови; 37) сим; 40) ту.

НЕЗГОДНА ИЗЈАВА

Белка се појавила пред судом као сведок. Претседавајући је пита:

— Колико вам је година?

— Морам ли то да кажем? — нећка се она.

— Морате.

— Али, ја нисам дошла овамо да сведочим против себе, него против оптуженог!

НИЈЕ ГЕНИЈЕ

Хорацијe се распричао у једном друштву:

— Ја не тврдим да сам неки геније. То не! Али, имам три особине које ми нико не може оспорити. Прво, да увек знам шта хоћу да кажем. Друго, да имам одлично памћење. Треће... чекај, шта беше оно треће?

ПАЈИН ЛОВ

Паја се враћа из лова. Пита га Пата:

— Како је било? Јеси ли шта погодио?

— Јесам.

— Где је? Је ли у кући?

— Не... у болници.

ПОГОДИО

— Реци ми које писце читаш и рећи ћу ти ко си, — каже Шиља Хорацију.

— Читам Хомера, Платона, Сократа, Шекспира и Гетеа... — набраја Хорације. — Дакле, ко сам?

— Лажов!

Коли је ОДГОВОР тачан

ВЕЛИКО ЈЕЗЕРО налази се у:
- *Србији*
- *Босни*
- *Хрватској*
- *Далмацији*

БАЛАЗОР је:
- *византиски војсковођа*
- *река*
- *тканина*
- *врста траве*

ИЛАНЖИЛАН је:
- *варошица у Француској*
- *врста уља*
- *трговачки термин*
- *име лека*

ПОЛИТИПИ је:
- *филозофска секта у Грчкој*
- *врста речи*
- *лука у Сирији*
- *риба у Јадрану*

МОАРЕ је:
- *стари француски писац*
- *стомачна болест*
- *врста тканине*
- *музички инструмент*

ОДГОВОР

ВЕЛИКО ЈЕЗЕРО налази се на западном крају острва Мљета. Дугачко је три километра, а широко 800 метара. Везано је с морем веома уским каналом. Површина му износи око два квадратна километра. Велико Језеро је и име једног од Плитвичких Језера, а то име носи и језеро на планини Трескавици, у Босни.

БАЛАЗОР је врста памучне тканине која се израђује у Источној Индији.

ИЛАНЖИЛАН је уље које се добија од једне врсте орхидеје која расте на острву Манили. Има мирис сличан зумбулу.

ПОЛИТИПИ значи речи које често долазе у једном комаду. Та реч означава и рељефне плоче за натписе и вињете, украсе, итд.

МОАРЕ је назив за свилене или вунене тканине сјајних прелива у облику облака по целој површини или само између утканих фигура и шара.

Пустоловине малога Џонија морнара Томатраута и Кинеза Шанг-Хина

Одговорни уредник Стојиљко Стојиљковић, Београд, Македонска 31. — Издаје и штампа „Политика", штампарско-издавачко предузеће, Београд, Македонска 31. — Тек. рач. бр. 101 Т 9з5, поштански фах број 124. — Претплата за нашу земљу: годишња 700 полугодишња 350; за иностранство: годишња 1.000, полугодишња 500 динара. — Рукописи се не враћају.